

השיעור השבועי

גיליון מספר 481

הרב המקריא: הר"ר אברהם שלוש שליט"א
ראב"ד חיפה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים. מיסודו של מנר רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה
18:18	17:42	16:50
18:13	17:40	16:48
18:13	17:40	16:48
18:17	17:42	16:51

וארא | כ"ה טבת תשפ"ה

כתב ועורך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

סב"ל במקום מנהג - ג

שינוי מקום בסעודה. סב"ל בקום ועשה. ברכת פירות מרוסקים. ברכות הברקים והרעמים בשם ומלכות. ברכה על בריות נאות. מליחת בשר בסוכר. ברכות השבח מעומד. מי חיבר את התורה לשמה. מצוות שלא מברכים עליהן. מצוות ביקור חולים. מצוות ניחום אבלים. הניעור משנתו ושומע רעמים. הרהר ברכה האם חוששים שיצא ידי חובה

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

לכל כלל יש יוצא מן הכלל

א. 'כידוע, אנחנו קיבלנו הוראות מרן, כך כתבו כל האחרונים הספרדים והאשכנזים, ובמקומות שהרמ"א או הגר"א חולק בני אשכנז עושים כמותם, אבל באופן כללי גם הם קיבלו עליהם הוראות השלחן ערוך. אבל יש דברים יוצאים מן הכלל שעושים נגד השלחן ערוך, וכגון שאם מרן כתב על דבר מסוים לברך, ויש ספק שמא זו ברכה לבטלה, אמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן, ושב ואל תעשה עדיף.

שינוי מקום בסעודה

ב. אדם היושב בסעודה ואוכל פת, והוא לבדו, והלך לחדר אחר, וכל שכן אם ירד למטה לקחת את הילד להסעה, כשחוזר לחדר שאכל, אם רוצה להמשיך לאכול, ולא הניח שם אחרים כגון אשתו או בניו, לדעת מרן השלחן ערוך (סי' קע"ח סעיף א) צריך לברך ברכת המזון ושוב לברך המוציא, ונטילת ידים תלוי אם שמר ידיו או לא. והרמ"א חולק וסובר שממשיך לאכול ולא צריך לברך. וזו כבר מחלוקת ראשונים. לכאורה קיבלנו הוראות מרן, אבל להלכה אנחנו עושים כדעת הרמ"א, משום סב"ל, ויכול לכתחילה להמשיך לאכול בלא ברכה. ויש לשאול, שהרי לדעת מרן צריך לברך המוציא, והוא בגדר נהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל (ברכות לה), ואם כן למה לא יחשוש לזה ויהיה בשב ואל תעשה ויפסיק לאכול?

סב"ל בקום ועשה

ג. אכן דעת המהרש"א (פסחים קב) והגאון רבי עקיבא איגר (ברכות יב), דאין הכי נמי, במצב כזה לא יאכל עוד, שמא נחשב נהנה מהעולם הזה בלא ברכה. אולם יש כמה הוכחות מהרמב"ם ומרן השלחן ערוך שאומרים סב"ל אפילו בקום ועשה. לדוגמה כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' ברכות ה"ב) והעתיקו מרן בשלחן ערוך (סימן קס"ט סעיף ט): אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך. אם מדובר שגמר לאכול, פשוט שלא יברך ברכה ראשונה, ועל כרחך שרוצה

1 מדברי הרב אברהם שלוש שליט"א: ב"ה שאנחנו זוכים להסתופף תחת כנפיו של מרן הראשון לציון שליט"א, פה קדוש, שמרביץ תורה עשרות בשנים ב"ה, בבחינת משה רבנו. אצל משה רבנו נאמר (שמות יט, ד) "וירד משה מן ההר אל העם", ופירש רש"י, מלמד שלא היה פונה לעסקיו. דהיינו שלא פנה לעסקיו הרחוקים האישיים, ויתר על הרחוקות שלו כדי לזכות את עם ישראל. וזה מה שאנחנו רואים אצל מרן שליט"א. שהקב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, יחוקרו בכוחות איתנים, שימשיך להנהיגנו עד ביאת גואל צדק, אמן ואמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון רבי אברהם שלוש שליט"א, ראש אבות בתי הדין בחיפה, בנו של המנוח הגאון רבי שלמה שלוש, רבה של חיפה, שהיה מתלמידיו של מרן לפני ששים שנה ויותר, והוא הולך בדרכי אביו, מר דייגא דנחית לעומקא דדינא. הקב"ה יתן לו כוח ובריאות שימשיך עוד לשבת על התורה ועל העבודה. אנחנו חייבים לו הכרת הטוב, על מה? לפני כשלושים וחמש שנה כשנפתחה הישיבה שלנו "חזון עובדיה", הייתי צריך להביא בחורים שיבואו לתקופה לחזק את הישיבה, והוא למד

ממאתים רבנים נסמך

ד. על כל פנים חוששים לספק ברכה לבטלה אפילו נגד מרן שקיבלנו הוראותיו. החיד"א בשם הגדולים (מערכת ב ערך בית יוסף) הביא בשם רבי חיים אבולעפיא - הראשון, היה אב"ד ורב בטבריה לפני יותר מ-350 שנה - כי כל מי שיעשה כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים? מר"ן ראשי תיבות: ממאתים רבנים נסמך. תראו, כשיש לנו שאלה בהלכה הולכים לחכם, והוא מעיין ופוסק - מותר, ואם מפחד אולי הרב לא הבין טוב, הולך לרב נוסף ושואל אותו: הרב, שאלתי מישהו ואמר לי מותר, אבל עדיין לבי נוקפי. גם הוא מעיין ואומר: כן, זה מותר! וכי שניה רבני צוהר?... אבל עדיין הוא מפחד והולך לרב שלישי, והשלישי מכריע ביניהם וגם הוא מתיר, ואז אחר ששאל שלשה רבנים גדולים, נרגע. וכאן מי שעושה כדעת מרן עושה כמאתים רבנים! לא רבנים של היום, אלא כולם היו גדולי עולם, מי היה בזמנו של מרן הבית יוסף? הרדב"א, מהר"ם אלשיך, רבי משה קורדובירו, המהרי"ט, האר"י ז"ל, רבי חיים ויטאל, רבי שמואל ויטאל, גדולי עולם! וכל העושה כדעת מרן עושה כמאתים רבנים כאלה.

סב"ל נגד מרן

ה. אולם ברכה לבטלה היא איסור חמור ביותר, ולכן אומרים סב"ל נגד מרן, כי להלכה ברכה לבטלה היא איסור דאורייתא, שנאמר (שמות כ.ו דברים ה, י) "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא". אמנם לדעת התוספות (רי"ה לג) והרא"ש (פ"ק דקידושין סימן מט) הוא מדרבנן, אך לדעת הגאונים (שערי תשובה סימן קטו, ובשו"ת תמים דעים ס"ט רכז), הרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות ה"ו) ומרן השלחן ערוך (סימן רטו סעיף ד), הוא איסור דאורייתא. והוא איסור דאורייתא חמור, שארץ ישראל הזדעזעה

בישיבת חברון שהיא ישיבה מצויינת, וביקשתי מראש הישיבה הרב ברוידא לקחת בחורים להקמת הישיבה, והרב שמח לעזור לנו. ואז רבי אברהם בא אצלנו לחזון עובדיה, ובמשך שנה שלימה ישב ולמד, והיה לאחד ממקומי הישיבה, שב"ה העמיקה תלמידים רבים. כעבור שנה חזר לחברון, נתתי לו רשות... ולכן יש לנו אליו הכרת הטוב. אביו ע"ה כתב הרבה ספרים וקיבל הסכמה ממרן בצורה מיוחדת, וגם הוא ישב ויחבר ספרים, אינני יודע למה עוד לא הוציא, למה מחכה... יוציא את התשובות שכותב בבית הדין, יעלה מעלה מעלה, להגדיל תורה ולהאדירה.

2 יש גאון אחד בקי גדול, שכותב שלא אמר רבי חיים אבולעפיא - והעתיקו החיד"א - את דברו, אלא במקום ששלשת עמודי ההוראה גילו דעתם ומרן פסק כמותם, אבל לא על כל השלחן ערוך. אבל כל אחד יפתח שם הגדולים, ויראה שלא כתוב כך, אמנם התחיל לדבר על שלשת עמודי ההוראה, אך כשסיים כתב: וכן היה מרגלל בפומיה דהרב הנזכר, כי כל שיעשה כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים.

כשנאמר הלאו "לא תשא" (שבועות לט), וזה לא נאמר לא על "לא תרצח" ולא על "לא תגנוב" ולא על "לא תנאף", כמה שזה חמור! לכן אנחנו אומרים שב"ל נגד מרן.

תמרים שמייעךך

1. לכן כשלומודים שלחן ערוך בהלכות ברכות, יש לבדוק כל דבר ודבר אם כך ההלכה למעשה, ולא תמיד אומרים שב"ל נגד מרן. למשל, כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה"ד): תמרים שמייעךך בידו והוציא גרעינים שלהם ועשאן כמו עיסה, מברך עליהם בתחילה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. יש דייקו שדוקא אם מיעךך ביד, אבל אם ריסק במיקסר ברכתם שהכל. אבל זה לא נכון, שהרי הרמב"ם כתב "ועשאן כמו עיסה", ומשמע שנימוחו לגמרי. ואף שרש"י (ברכות לח.) פירש טרימא, שהוא כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק לגמרי, ומשמע שאם היה מרוסק לגמרי אין לברך עליו העץ. וכן דעת התרומת הדשן (ס"ט). אבל מרן (סימן רב סעיף ז) פסק כהרמב"ם, שתמרים שמייעךך ברכתם העץ, ואמנם הרמ"א פסק כדעת רש"י ותרומת הדשן לברך שהכל, אבל מנהגו על פי דעת מרן לברך העץ³, ומדוע לא נאמר שב"ל נגד מרן?

לא שיקר

2. אלא שהמגן אברהם (סימן ח סק"א) ועוד אחרונים כתבו כלל, שכל שלא שיקר בברכתו בדיעבד, אין ברכתו לבטלה, ולא אמרינן שב"ל (ראה עוד ילקו"י סי' רב, יביע אומר ח"א האו"ח סימן יב אות ז, וה"ז האו"ח סי' כט, וביחוד דעת ח"ב ס"ס כא בהערה, וסימן לה ד"ה אולם). וכאן כיון שלא שיקר בברכתו, כי התמרים יצאו מהעץ, לכולי עלמא אם בירך העץ יצא, ולכן פוסקים גם לכתחלה כמו מרן לברך העץ. לא כן לגבי המושנה מקום באמצע הסעודה, שאם יברך המוציא שוב, לדעת החולקים זו ברכה לבטלה, ולכן מורים לו שימשיך לאכול בלי ברכת המזון ובלי המוציא, משום שב"ל. וואים שצריך לדעת את כללי הפסיקה⁴.

ברכות ברקים ורעמים

3. תראו כמה כללים יש בהלכות ברכות, כלל בתוך כלל, בשיעורים הקודמים הבאנו את מה שכתב התרומת הדשן (ס"ה לה) שבמקום מנהג לא אמרינן שב"ל, והבאנו לכך כמה דוגמאות. בירושלמי (פאה פ"ו ה"ה, מעשר שני פ"ב ה"ב, יבמות פ"ו ה"ג) מובא, אם ההלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר - צא וראה מה העם נוהג ונהוג אחריו. ואחר שהוכרעה ההלכה על פי המנהג יותר לא חוששים לדעה השנייה. למשל, כשיש ברקים ורעמים, אם זה ברקים שנדלקים ונכבים ואין אחריהם רעם, לא מברכים עליהם (מ"ב סי' רכז סק"ג, כה"ח אות ד), אבל על ברקים ורעמים מברכים, וזו משנה (ברכות נד.) כמורשת: על הזיקין, ועל הזועות, ועל הרעמים, ועל הרוחות, ועל הברקים אומר "ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם". אם היתה שהות בין הברק לבין הרעם, מברך שתי ברכות, על הברק מברך "עושה מעשה בראשית", ועל הרעם מברך "שכחו וגבורתו מלא עולם", ואם הברק והרעם היו תכופים זה לזה, יברך רק ברכה אחת שהיא "עושה מעשה בראשית", ואם בירך "שכחו וגבורתו מלא עולם" יצא.

למה לא נחרש לבב"ל

ט. יש כמה אחרונים - פתח הדביר (ס"י רכז סק"ג), בן איש חי (ש"ר פרשת עקב סעיף טז), כף החיים (ס"י רכז אות א, ו, טז) - שכתבו, שלא מברכים על ברקים ורעמים בשם ומלכות, אלא אומרים "ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם". יבוא מישהו וישאל, אם כן איך אמרנו בשיעור הקודם לברך ולא חששנו לסב"ל⁵? אלא שכך המנהג פשוט, 'פוק חזי מאי עמא דבר'. וכתב הגאון רבי יוסף יוזפא בספר יוסף אומץ (ס"י קפז וס"י ש"ע) להזהיר, לברך על הרעמים שכחו וגבורתו בשם ומלכות, ושהמבטל ברכה זו עונשו גדול מאוד. וכן כתב אליה רבה (ס"י רכג סק"ג) בשם הש"ה.

דעת הראב"ד

י. אמנם הראב"ד (בהשגותיו על הר"ה ברכות מד. הובא בספר המאורות עמ' קעג) סובר שלא מברכים ברכות הראיה בשם ומלכות, ומכללן הברכה על ברקים ורעמים, לפי שאינן ברכות קבועות. כנראה מקורו מדברי הגמרא (ע"ז כ.), שם הובא מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שראה עכו"ם נאה ביותר, ואמר: "מה רבו מעשיך ה'". והגמרא מקשה, איך משבח עכו"ם, והרי יש איסור "לא תחנם" - לא תתן להם חן? ומבארת, שלא נתן לה חן, אלא רק "אודווי הוא דקא מודה" - שיבח את הקב"ה על הבריאה היפה שברא בעולמו - דאמר מר, הוואה בריות טובות, אומר "ברוך שכחה ברא בעולמו". ומשמע שלא בירך בשם ומלכות ורק אמר את הפסוק (תהלים קד, כד) "מה רבו מעשיך ה'". וכן משמע בספר הרוקח (ס"ס שמב), שעל עכו"ם⁶ רק משבח ואומר "מה רבו מעשיך ה'", ולא מברך בשם ומלכות.

בריות נאות

יא. גם בשו"ת הלק"ט (ס"י רסה) לרבי יעקב חגיז, כתב שעל גוי אינו מברך "שכחה לו בעולמו", אלא אומר "מה רבו מעשיך ה'". ומרן בחזון עובדיה פסח (עמ' טו) דן לגבי אילנות מורכבים, אם מברכים עליהם ברכת האילנות או לא, ובין היתר הביא דברי שו"ת הלק"ט שלא מברך על גוי בשם ומלכות, ותמה עליו, שהרי בירושלמי (פרק הוואה סוף הל' א) הובא מעשה ברבן גמליאל, שראה אשה גויה נאה ובירך עליה, ולא כן אמר ר' זעירא "לא תחנם" - לא תתן להם חן? אלא שבסך הכל שיבח את הקב"ה שברא בריות נאות⁷. ומשמע שרבן גמליאל בירך על גויה בשם ומלכות, ואיך הלק"ט פירש בגמרא שלא מברך בשם ומלכות? וכך כתב הרא"ה בספר פקודת הלויים (ברכות נח: סוף עמ' קפ) בשם הראב"ד, שבברכות של בריות נאות, אחד גוי ואחד ישראל שווים בכך, שמברך על ההנאה שמגיעת לו בראותו דבר שמרחיב דעתו. וכן כתב האבודרהם (הל' ברכות דף צג ע"ה). וכך פסק מרן השלחן ערוך (ס"י רכה ס"י): הוואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שכחה לו בעולמו". ע"כ. והוא כדברי הירושלמי. אבל הרוקח מסייע לשו"ת הלק"ט⁸, וצריך לומר שהבינו שהבבלי חולק על הירושלמי. וכנראה הראב"ד פירש בגמרא שלנו, שלא מברכים ברכות הראיה, ומכללן על ברקים ורעמים, בשם ומלכות.

כעונה, כגון ששומע ברכת הגומל ורוצה לצאת ידי חובה, שאם אינו עומד אין זה מעכב, ובעיקר המברך צריך לעמוד בברכות האלו.

⁶ זה גויה, מי יודע מה יצא ממועיה, אולי חמוסניק... ואיך יברך עליה בשם ומלכות? ובכל אופן היא אשה, ורשב"ג ראה שהיא נאה, לא בהסתכלות, שאז עובר על "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט), אלא במבט והעברה בעלמא, כשעברה לפניו, הלא מדובר בתנא קדוש! ושיבח את ה' ואמר "מה רבו מעשיך ה'".

⁷ אבל האיסור לא לתת להם חן הוא רק כשמשבח אותם כמה הם טובים, וגם זה לא תמיד נאסר, ולצורך מותר, כגון שבא לאמריקה ונפגש עם הנשיא, ומברך אותו בכל מיני ברכות. כמו שמרן זצ"ל עשה כשנפגש עם הנשיא רייגן בזמנו, שהרב בירך אותו ושיבח אותו, כי זה מלכות של חסד, ויש אינטרס שימשיכו לעזור לעם ישראל, כדי שיהיו לנו פצצות למטוסים, וכשאתה משבח יש לך מטרה שיעזרו לעם ישראל, ולכן אין בזה איסור "לא תחנם".

⁸ דרך אגב, ביביע אומר ח"ד (חידו"י ס"י ב) בתשובה לגבי מליחת בשר בסוכר, הביא מה שכתב הלק"ט (ח"א ס"י ריח), שיש מלח מתוק ויש מלח מלוח, ואם מלח בסוכר מועיל. זה חידוש גדול, והרב הביא בשם כמה אחרונים (שם הגדולים מערכת ספרים אות סה, אשל אברהם דל"ו ע"ב, ועוד), שהלק"ט כתב כן לתלמידיו כדי לחדד אותם, שכאשר הולכים בדרך יתעסקו בלימוד, ולכן שאל אותם, האם מותר למלוח בשר בסוכר ואחר כך לשטוף? לא להשאיר את הסוכר, הם לא אשכנזים שאוכלים בשר מתוק... ונכתב בספר, אבל זה בסך הכל לחידוש התלמידים. ומרן פלפל בתשובה וכתב למסקנא שאי אפשר למלוח בסוכר, ודברי הלק"ט לא להלכה. וגם דן (בס"י א) מה דין הקדרה שבישלו בה בשר כזה.

הסוברים לברך בשם ומלכות

יב. אולם רוב הראשונים חולקים על הראב"ד, וסוברים שמברכים על הרעמים בשם ומלכות. שהרי בגמרא ברכות (יב. ב: מ) מבוואר, שבכל ברכה צריך להזכיר שם ומלכות "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם", וכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן ריד). וכתבו התוס' (ברכות נד. ד"ה הראב"ה) בשם רבינו שמעון, שכל הברכות שזכרו בפרק הרואה, ובכללם ברכת שכווח וגבורתו מלא עולם, צריך לאומרו בשם ומלכות, ושכן כתב רבינו שמשון מקוצי על פי הירושלמי (פ"ט ה"א), ושכן היה נוהג רבינו יצחק בר שמואל לברך ברכה זו בשם ומלכות. וכן פסק הרמב"ם (פ"י מברכות ה"ט) שמברך ברכות אלו בשם ומלכות.⁹ וכן דעת רבינו נחשון גאון (אוצר הגאונים ס"י שג), הראב"ה - רבינו אבי העזריא¹⁰ (סי' קמז), רבי יהודה החסיד (בתוספתו לברכות), הרמב"ן, רבינו יונה (שם), והמרדכי (סי' רח). גם הרא"ש בתשובה (כלל ד סי' ג), אחר שהביא דברי הראב"ד שסובר לומר ברכות אלו בלי שם ומלכות, כתב שאין לחוש לדבריו אלו, כי למה ישתנו ברכות אלו מכל שאר הברכות, וכל רבותינו כתבו ונהגו לברך ברכות אלו בשם ומלכות, שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה.

נתפזרו העבים

יג. אחר שראינו להקת פוסקים ובראשם שני עמודי ההוראה הרמב"ם והרא"ש - הרי"ף לא גילה דעתו אלא העתיק דברי הגמרא - הסוברים לברך בשם ומלכות, וכך פסק לנו מרן בשלחן ערוך, מה יש לנו לחוש לסברא יחידאה כמעט של הראב"ד. וגם הראב"ד (שם, ובשו"ת תמים דעים סי' רמ) סיים שהמברך בשם ומלכות לא הפסיד. לכן לא צריכים לחוש ולברך בשם ומלכות. אמנם בפתח הדביר כתב שלא לומר בשם ומלכות, שהרי אם אחר שברך על הרעמים "שכווח וגבורתו מלא עולם"¹¹, שומע עוד רעמים, אינו מברך עליהם, אבל אם נתפזרו העבים - בלילה אין זה מורגש, ובוים יותר בולט - כגון שבשעה עשר בבוקר היה גשם, ברקים ורעמים, ובשעה אחת בצהרים התפזרו העננים, ובשעה ארבע שוב חזרו עננים, ברקים ורעמים, מברכים פעם שניה. ואנשים לא בקיאים מתי נתפזרו העבים ומתי לא, ויבואו בטעות לברך ברכה לבטלה, לכן נמנעו מלהזכיר שם ומלכות.

תוך כדי דיבור

יד. הפתח הדביר חשש עוד, שהרי צריך לברך על הרעמים תוך כדי דיבור לשמיעתם, וכמו שאמרנו בירושלמי (פ"ט דברכות ה"ב), היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעמים - או שיש לו חלון ורואה ברקים - אם יכול לצאת ולברך תוך

⁹ מי שרואה את הכינרת מברך "עושה מעשה בראשית", אבל הרואה את ים המלח לא יברך, כי נעשה מאוחר יותר מבריאת העולם, בהפיכת סדום ועמורה, וכן הרואה מערת הנטיפים לא יברך, כי זה נעשה במשך השנים, וכן הרואה תעלת פנמה או תעלת סואץ, זה מעשה ידי אדם ולא מברכים. אבל על הרים וגבעות כמו הרי האלפים, יכול לברך "עושה מעשה בראשית", כי זה דבר שנעשה מבראשית.

¹⁰ פעם זכינו להיות 'רב מקדים' אצל מרן זצ"ל, ואמרתי "ראב"ה", ובאמצע השיעור מרן הפסיק אותי ואמר, מי זה ראב"ה? אמרתי, אבי העזרי. אמר: אז תגיד אבי העזרי, מה אתה אומר בראשית תיבות ראב"ה... תיקנתי ואמרתי: כתב רבינו אבי העזרי...

¹¹ בליל שבת שעברה ישבנו עם כמה אברכים עד שתיים בלילה ולמדנו, ופתאום איזה רעמים חזקים היו, עמדנו כולנו - ברכות השבח מברכים לכתחילה בעמידה - וברכנו בשם ומלכות.

¹² למרות שמרן זצ"ל חלק עליו, אמר לי פעם: אני לא יודע אם יש מישהו שבקי בכל התורה של רבי יוסף חיים כמו שאני יודע. הרב לא אמר את זה אף פעם בשיעורים, לא היה מדבר על עצמו. שו"ת תורה לשמה יש ספק אם הוא מרבי יוסף חיים, חכם יעקב מוצפי ע"ה - עלה מבגדד, והגיע לירושלים לרחוב צפניה - היה אומר ששו"ת תורה לשמה לא מותכן איש חי (קובץ משנת חכמים תש"ס עמ' לה). והאמת כשראיתי את התורה לשמה כשיצא לפני עשרות שנים, זה לא הסגנון של רב פעלים, הרב פעלים מביא ראיה ודוחה ומפלפל באיזו מתקנות התורה, כמש תענוג, אבל התורה לשמה סגנון אחר. בביע אומר (ח"ט תה"ח סימן צו) כתב תשובה על כך, אם רבי יוסף חיים חיבר את התורה לשמה או לא, ונשאר 'אין ולא ורפיא בידיה'. ומכל מקום התורה לשמה הוא ספר חשוב.

¹³ נפטר לפני קרוב לששים שנה, היה גברא רבה, היה ר"מ במכינה של ישיבת פורת יוסף, וכשמרן זצ"ל נכנס ללמוד בישיבה בעיר העתיקה, היה מלמד אותו. ומרן היה מכבדו מאוד, הייתי רואה בעיני איך מדבר אותו בהתרגשות, מרן לא התרגש מכל אחד, היה 'ויגבה לבו בדרכי ה', אבל היו כמה אחדים שמרן התרגש מהם, כמו רבי עזרא עטיה ע"ה, שמרן היה מדבר אתו בדחילו ורחימו, וגם עם רבי עמרם, שהיה גברא רבה, לא קטיל קני באגמא.

¹⁴ לפי תאריך תשובה זו, כתבה כשנה לפני פטירתו. הוא נפטר בשבת הגדול תשס"ג, והיה דבר פלא, שביום חמישי שלפניו הגיע לאיזה חתונה של אחד מהמשפחה, ואני

כדי דיבור, יצא ויברך, ואם לאו לא יברך. מכאן רצו להביא ראיה שצריך להיות 'עובר לעשייתן' גם בברכות השבחה, שכן ברכת "שכווח וגבורתו" היא שבח לבואר יתברך. ומכל מקום רואים שצריך לברך תוך כדי דיבור "שלוש עליו רבי", ואנשים לא בקיאים בזה, ויברכו אחר כך, ותהיה ברכה לבטלה. בדרך כלל רעש הרעמים מתגלגל, וממשיך לשמוע ותוך כדי כך מברך, אבל הפתח הדביר חשש שמע יעבור זמן תוך כדי דיבור. לכן גם הבן איש חי והפך החיים העתיקו שלא לברך על ברקים ורעמים בשם ומלכות. ומעניין שגם רבי עובדיה הדאיה, שהיה ראש המקובלים בירושלים, בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד דף ש"י רע"א, ח"ח דף קפה רע"א) - עכשיו הוציאו מחדש את כל הסט, הפלא ופלא, עשו עבודה יפה מאוד - כתב לברך "שכווח וגבורתו מלא עולם" בלי שם ומלכות. ונמשך אחרי בן איש חי וכף החיים.

גזירות מדעתנו

טו. אמנם ידוע שאנחנו לא מוסמכים לגזור גזירות מדעתנו, יש ללמד את ההלכה שאין לברך אלא תוך כדי דיבור, וגם יש ללמד את ההלכה שמברכים שוב רק אחר שנתפזרו העבים, ולא לבטל ברכה גזירה שמא אנשים לא ידעו, היכן מצינו דבר כזה? ועוד חששו שבבית מעליו הילדים ישחקו עם בימבה על גלגלים שהולכת ובאה, ועושה רעש - לפעמים בן אדם מתעורר ולא יכול לנוח צהרים בגלל השכנים שיהיו בריאים... ויתבלבל ויברך על הרעש של הבימבה "שכווח וגבורתו מלא עולם"... או שישמע טיל שהגיע מיתין ויברך "שכווח וגבורתו", כוחם של החות"ם... ולכן שלא יבוא להתבלבל לא מברכים. אבל לא גוזרים גזירות מדעתנו. ולכאורה יש כאן ארבעה אחרונים, מהם הבן איש חי שהיה גדול הדור¹², ומה עם סב"ל? אלא שמלבד שרוב ככל הראשונים ומרן פסקו בפשטות לברך, כתב הגאון רבי עמרם אבוריע¹³ בספר נתיבי עם (עמ' קיב), שראה לכמה גדולי תורה פניה"ק ירושלים, שנהגו לברך ברכת "שכווח וגבורתו מלא עולם" בשם ומלכות. וכן נראה מפשטות דברי הגאון רבי יוסף יוזפא הנ"ל, שכן היה המנהג. גם בספר ברית כהונה (מערכת 2 אות ה) - מגדולי רבני תוניס - העיד שכך המנהג שמברכים בשם ומלכות.

דבר שאין בו מעשה

טז. ראיתי דבר תמוה אחר אלף המחילות בשו"ת שמש ומגן ח"ד (או"ח סי' ו' ואת ג)¹⁴. שם נשאל מאת אחד מיוצאי מרוקו, שאינו מביין טעמם של יוצאי מרוקו שלא מברכים בשם ומלכות על הרעמים ועל הקשת. והשיב לבאר על פי תשובת הרשב"א (ח"א סי' יח) ובמיוחסות לרמב"ן (סי' קפט) - כמה פעמים הזכרנו את התשובה הזו¹⁵ - שכל מצוה שאין בה מעשה, כגון שמיטת כספים וכו' אין

איחתי קצת, וכל רגע שאל עלינו, איפה פלוני? אמרו לו, לא הגיע. כשהגעתי אמרו לי כולם, הרב משאש שואל עליך. ניגשתי אליו, כבודו חיפש אותי? כן. אמרתי לו, איחתי קצת... מה כבודו רצה? אמר: להגיד לך שלום. זה היה בחמישי בלילה, ובשבת בבוקר נפטר. כמה חודשים לפני כן הייתי אצלו, הבאתי לו את אחד הספרים שלנו, והביא לי אתרוג מרוקח בדבש שאשתו הכינה, ואמר: קח, תברך בורא פרי העץ. ושאל: זה מתוק? כן, זה טוב? טעים? כן. ודא, וכי אגיד לו לא... אמר לי: יאמין לי כבודו, התורה שלנו מתוקה פי אלף! כל העולם הזה לא שווה בעיני מאומה, אין לי כלום בחיים, רק תורה, "כי הם חיינו ואורך ימינו". דיבר בכזאת התרגשות. כמה חודשים לפני פטירתו. היה גברא רבה, לא לחינם מרן זצ"ל הביא אותו לארץ, בענייני עגונות, נישואי כהן לגיורת או בת גיורת, מעיינים הרבה בתשובותיו בבתי הדין.

¹⁵ שם ביאר הרשב"א בכמה מצוות למה לא מברכים עליהן, למשל מצות ביקור חולים, יש טוענים שבבית חולים לא שייכת מצוה זו, כי כל המטרה לראות מה צרכיו של החולה ולדאוג להם, להביא לו תרופות, לעשות לו כוס תה, לכבד ולרבץ לפניו, אבל בבית חולים יש אחריות ואחרים, והחולה לא צריך את הביקור שלך. אבל יש עוד טעם לביקור חולים, שיראה איך החולה מסכן שוכב עם ייסורים, ירחם עליו, ויתעורר לבקש עליו רחמי שמים. לא דומה שמיעה לראיה. ולטעם זה מה לי בבית ומה לי בבית חולים, בכל אופן צריך ללכת לבקר את החולה. ומצוה זו יש לה סמך מדאורייתא, שהרי הקב"ה ביקר את אברהם שהיה חולה, שנאמר (בראשית יח, א) "וירא אליו ה' באלוני ממרא", ומצוה להלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא ביקר חולים אף אתה בקר חולים (סוטה יד. וע' בי"מ פ"ו).

וכן לגבי מצוות נישום אבלים, מה הקב"ה ניהם אבלים, שנאמר (בראשית כה, א) "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלוקים את יצחק בנו", אף אתה נחם אבלים (סוטה שם). זו מצוה חשובה מאוד, אנשים מקפידים לבוא לשמחות, חתונה וברית, אבל צריך לדעת שניחום אבלים יותר מחזק, "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו" (קולת 2, ב), ומלבד שזה מוסר השכל לאדם עצמו, עצם הניחום נותן לאבלים הרבה.

ולמה לא מברכים על ביקור חולים וניחום אבלים? מבאר הרשב"א, שמא לא יקבלו ממנו, אתה בא לנחם? מה עשית לו... או, אתה בא לבקר? אתה שמח שאני חולה... הרמ"א (יו"ד סי' שלה ס"ב) כתב ששונא לא יבקר את החולה - וכיון שיש צד שמא לא

אשר יצר

יט. ביביע אומר (ח"ד האו"ח ס"ס ד) כתב: וכן כששומע רעמים באמצע השינה ינקה ידיו במידי דמנקי ויברך עליהם בשם ומלכות, אבל אם הוצרך לנקביו "קטנים" וקשה לו ליטול ידיו - זה טורח בשבילו, וחושש שתברח לו השינה, וכשיבוא ללמוד בכולל יהיה עייף... - יהרהר אשר יצר בלבו. ולכאורה קשה על מרן זצ"ל, למה כאן כתב שיהרהר הברכה, ואילו לגבי ברקים ורעמים כתב שלא יהרהר? ולמה דוקא נקביו קטנים? אלא שמרן המשיך: ועיין בשו"ת מהר"ח אור זרוע (ס"י קא). ומי שלא מדקדק בדברים לא מבין למה הרב התכוון, אבל בשו"ת מהר"ח אור זרוע הביא שיטה של אחד מהראשונים, שלא לברך אשר יצר על קטנים, רק בצרכים גדולים, אמנם המנהג לא כך, אבל בעשיית צרכיו קטנים יש ספק ספיקא, שמא לא צריך לברך, ושמא הרהור כדיבור דמי. ולכן דקדק ביביע אומר וכתב הוצרך לנקביו "קטנים". מי שקורא יביע אומר סתם נראה לו כסתירה, אבל צריך ללמוד בעיון.

מתי חוששים להרהר

כ. המהרהר ברכת "אשר יצר", אף שהרהור לאו כדיבור, בדיעבד יצא, ולא יחזור לברך אשר יצר. אבל מי שלקח כוס תה ובמקום לברך בפיו "שהכל נהיה בדברו", הרהר הברכה בלבו, כתב מרן זצ"ל ביביע אומר (ח"ד האו"ח ס"י א) שייאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ויחזור לברך, ואף שלשיטת הרמב"ם וסיעתו הרהור כדיבור וכבר יצא ידי חובה, הלכה שהרהור לאו כדיבור. ולכאורה למה לא חשש לסב"ל? מי שלומד יביע אומר בשטחיות וגם אין לו מספיק הערכה למרן זצ"ל, כתב "זה אינו" וחולק. והביאור הוא, שכאשר אומר "ברוך שם" מגלה דעתו שהוא מוחק את הרהור הברכה, בפרט שבהרהור לכולי עלמא אין איסור ברכה לבטלה, ועל כן יכול לחזור בו, ולשוב ולברך בפיו. וכאן אין לחוש למאן דאמר הרהור כדיבור, כי אם ישתה בלא ברכה, לדעת רוב הפוסקים ומרן שקיבלנו הוראותיו שהרהור לאו כדיבור, הוא נכנס לאיסור נהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאילו מעל (ברכות לה), ולכן יכול לחזור בו מהרהור ולברך "שהכל נהיה בדברו" (ילקו"י ח"ג עמי תנט). מה שאין כן לגבי ברכה אחרונה או ברכות השחר, לא יועיל לומר "ברוך שם" וכו', שסוף סוף הרהר ולא שייך כאן היסח דעת, ואם יברך בפיו אולי זו ברכה לבטלה. צריך ללמוד טוב את הדברים האלו, אלו סברות דקות, וכך הדין.

מברכים עליה, ומזה נלמד לשמיעת רעמים וראיית הקשת וכדומה, שכיון שאין בהם מעשה, אין מברכים עליהם, ואם ירצה יברך בלי שם ומלכות, ואם כן במרוקו נהגו כדעת הרמב"ן. ושם ציין לכף החיים (ס"ח אות ב), ופנתתי בכף החיים ולא חידש דבר, אלא רק העתיק את דברי הרמב"ן שלא מברכים על דבר שאין בו מעשה.

נדהה קראו לה

יז. אבל אחר אלף אלפי המחילות, מה זה שייך לברקים ורעמים? אם כך נגיד גם כן לא לברך ברכת החמה וברכת הלבנה, וכי עושה מעשה שתופס את הלבנה, הרי אומרים "ואין אנחנו יכולים ליגע בך"... ואפילו הכי מברכים. וכן מי שלא ראה את הים התיכון שלשים יום, מברך עליו "ברוך אתה ה', אלוקיני מלך העולם, שעשה את הים הגדול"¹⁶. וכן כשרואה את הנהרות הגדולים מברך "עושה מעשה בראשית", וכן מברכים ברכת האילנות. בכל ברכות הראיה אין מעשה ובכל זאת מברכים, ואיך הסביר הרב משאש שלא בירכו במרוקו על ברקים ורעמים כי אין בזה מעשה? פלא פלאים. אני אומר, אנחנו מכבדים אותו מאוד, אהבנו אותו מאוד, והוא אהב אותנו, "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משל כו, ט), אבל זה לא קשור, אהבה והערכה לחוד, והלכה לחוד, וכאן כתב דבר לא מובן. היה יכול להביא סמך למנהג מרוקו את הבן איש חי והכף החיים שכתבו כן, ועל כל פנים המנהג פשוט לברך בשם ומלכות על ברקים ורעמים, 'פוק חזי מאי עמא דבר'¹⁷.

הניעור משינתו

יח. מי ששומע רעמים כשהוא ישן על מיטתו, והתעורר משינתו, ורוצה לברך, אבל יש על ידיו רוח רעה, ואולי גם נגע במקומות המכוסים¹⁸, ואיך יברך "שכוחו וגבורתו וכו'" ויזכיר שם ה'? לכן ימהר לשפשף ידיו בשמיכה או בסדין או בבגדיו, ויברך מיד תוך כדי דיבור בשם ומלכות "שכוחו וגבורתו מלא עולם". אבל אם ימתין עד שיקום ליטול ידים, יעבור תוך כדי דיבור, ומי אמר שיהיו שוב רעמים. וכן כתבו האליה רבה (ס"י רכו סק"ו) והפרי מגדים (סק"ב), שכשיוצא מבית הכסא ושומע רעמים, ינקה ידיו בכל מידי דמנקי ויברך. ולא יסתפק להרהר הברכה בלבו, כי קיימא לן הרהור לאו כדיבור דמי¹⁹.

... הספר הזה ... יכול להיות שלך!

בואו לקחת חלק בהפצת הגלון השיעור השבועי של מרן מלכא שליט"א וזהשתתף בהגלגת ענק על ספר תורה מהודר!

לפרטים ורכישות כרטיסים:
053.47.7.47.33

עבור חזון עובדיה בנשר
עלון השיעור השבועי

054.6.888.382 bit

העברה בנקאית: בנק מזרחי ספחות סניף 523 ח-י 225485 ע"ש "חזון עובדיה בנשר"

תאריך ההגלגה:

ב חשון תשפ"ג,
ביום הילולת מרן זיע"א
כל רוכשי הכרטיסים
יזכו להשתתף
במעמד ההילולה

ברשתות החינוך והאמנון לציון מרן
ורבנו מרן מלכא פוסק הדור הגאון
רבי יצחק יוסף שליט"א

איך זה עובד?

245 = 245
עמודים כרטיסים

עלות כרטיס:

180 ₪
12 חודשים

וצדיקים. אבל הלכה זו הלכה, ולמה לבטל ברכת הרעמים בגלל שנהגו באיזה מקומות במרוקו לא לברך? למה? הרי הם באו לארץ ישראל שלא על דעת לחזור למרוקו, וצריכים לעשות כמנהג ארץ ישראל. במנהגים במאכלים ימישכו ויעשו כמנהגם, אדרבה, אבל בעניני הלכה ברוב הדברים יעשו כדעת מרן.

¹⁶ בפרט אם לובש פיג'מה לא לפי הצניעות. יש בחורים היום שלובשים פיג'מה קצרה, אבל צריך ללבוש פיג'מה ארוכה, עם פסים... ולא מכנס קצר.

¹⁹ וכמו שפסק מרן בהלכות קריאת שמע (סימן סב סעיף א): צריך להשמיע לאזנו מה שמציא בפיו, ובדיעבד אם לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו. וכן כתב עוד (ס"י קפה ס"ב, ס"י רו ס"א). וזהו כרוב הראשונים שהרהור לאו כדיבור דמי, ודלא כהרמב"ם (פ"א מברכות ה"ז), הרי"א"ז (ברכות טו). והסמ"ג (עשין כו), הסוברים שהרהור כדיבור דמי. יש שהקשו לכאורה סתירה במרן, ממה שכתב בהלכות קריאת שמע (שם סעיף ד): אם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו, יצא. ומשמע שמעיקר הדין הרהור כדיבור. אלא לעולם מרן סובר שהרהור לאו כדיבור, אך במקום אונס אין ברירה אלא לסמוך על הרמב"ם שיצא ידי חובתו.

יקבל את הביקור או הניחום, זו מצוה חלשה שאפשר שתיעקר, ולא תיקנו ברכה על מצוות כאלה.

וכן לא מברכים על חליצה וייבום, כי מצוה זו באה להתיר לאשה להתחתן, והרי עיקר המצוה משום פריה ורבייה, ואשה פטורה מפריה ורבייה. וכן לא מברכים על נתינת גט, כי לפעמים מגרש בעבירה, כגון שלא מצא בה דבר עבירה ובכל זאת מגרשה, והלא נאמר (דברים כד, א) "כי מצא בה עדות דבר, וכתב לה ספר כריתות וכו'".

¹⁶ לחכם בן ציון (או"צ ח"ב עמי קלה) מברכים על ים התיכון "עושה מעשה בראשית", אבל למרן זצ"ל (חזו"ע ברכות עמי תסז) "שעשה את הים הגדול".

¹⁷ יש כאלה שתופסים בצורה לא נכונה, כאילו אם מרן זצ"ל חלק על הבן איש חי הוא נגדו ח"ו, ואומרים: מה זה, הבן איש חי היה גדול הדור! אבל מה שייך 'נגד', יש כאלה אנשים שלא מבינים את הדברים האלו, כל פעם אני אומר איזה הלכה, ואחר כך אומרים, אתה נגד זה, נגד זה... מה זה קשור, הבן איש חי והכף החיים היו גדולי עולם, אי אפשר לתאר, אבל כך היא דרכה של תורה. {גם לגבי מנהגי מרוקו, באים ומפייצים כאילו מרן זצ"ל ואנחנו נגד המרוקאים ח"ו. איזה שטויות. החתנים של מרן, והחתנים והכלות שלנו, הם מרוקאים, מה זה קשור להלכה. במרוקו היו ענקים בתורה, למעלה מאלף חיבורים בהלכה חיברו לנו גאוני מרוקו במאות השנים האחרונות. היו חריפים

Super Market
2000 מעיין
חסות: הסל המשתלם!

נהנת? היה שותף בהוראת קבע או בתרומה חד פעמית להוצאת הגיליון!!!

1. הפקדה לחשבון בנק: מזרחי ספחות סניף: 523 מ.ח. 225485 ע"ש עמותת חזון עובדיה בנשר.
2. העברה בבית 0546888382 ולציון: עבור "השיעור השבועי". 3. קישור דיגיטלי מאובטח להו"ק: <https://nedar.im/7004246> ולציון: עבור "השיעור השבועי".